

ЦРНОГОРСКИ ПАРОБРОД „ЈАРОСЛАВ“

У „Историским записима“, св. 4—6, из 1950 год. објавио сам чланак под горњим насловом, у коме је приказана пловидба брода „Јарослава“ под црногорском заставом (1890—1894 год.). Ово ми је омогућила архива „Јарослава“ коју сам пронашао и која је данас својина Поморског музеја у Котору. Још тада сам дознао, да је командант „Јарослава“ капетан Андро Ђурковић водио и свој приватни дневник, за све вријеме док је овим бродом заповиједао. Недавно сам успио да пронађем и тај дневник. Састоји се од 126 неповезаних страница канцелариског формата, исписан читким рукописом ћирилицом. Врло је добро очуван. Почиње са 29 новембром 1890 са одласком брода из Одесе, а завршава се даном 17 октобра 1894, кад је доведен брод у Пераст и усидрио се.

Кап. Ђурковић вјерно и опширно износи све згоде и незгоде које је пролазио док је „Јарославом“ заповиједао. Повјерену дужност високо је цијенио и вршио је уредно и савјесно. А та дужност захтијевала је високу спрему и образовање, чврст карактер и искрено родољубље. Све те одлике он је у пуној мјери посједовао, јер такав је био одгој бокељских капетана. Дневник баца свијетло и на привредне прилике Црне Горе и Боке, и на гледање аустриских званичних кругова на једну и другу.

Прелиставајући овај интересантан дневник, видимо потиштenu душу нашег тадањег поморца, који схвата узроке пропасти наших једрењака, али се тешко мири са стварношћу што наши поморци морају служити на туђим, аустриским бродовима. Он зато гледа у даривању „Јарослава“ Црној Гори васкрс нашег националног поморства.

Али је та његова радост била кратка вијека. „Јарослав“ је раније био ратни брод Сједињених Америчких Држава. Таквог га је купила Русија, а затим преиначила у помоћни брод своје ратне морнарице. То преиначивање није било сретно извршено, јер је „Јарослав“ био посве нерентабилан и њим се није постигло оно што је желио књаз Црне Горе и његови доглавници. То је одмах видио кап. Андро који у свом Дневнику послѣје 6 мјесеци пловидбе „Јарославом“ каже: „Једно ме све мучи, као да сам ја крив, а то је: када је Његово Императорско Височанство Александар III наумио даровати вапор Његовом Височанству Господару Николи I, што му не даде вапор да му буде од користи, а не од штете. Како ће се поћи напријед вапором који води 45 друга најмање вјјске¹⁾, што на ову портаду²⁾ не би тре-

¹⁾ Посаде.

²⁾ Носивост.

бало више од 23 друга. Овај арчи 24 тоне угља на дан, а то је у средње 34 наполеона дневно, а други би вапор арчио 8 тона дневно; дакле 2 дијела мање, „Јарослав“ арчи уља 26 кила на дан, други би арчио 7 кила. Ето велике разлике.

Ја мислим да Њ. Царско Височанство и не зна да је „Јарослав“ штетан, а да зна он би га сигурно замијенио другим. Да би га Бог надахнуо пак да га промијени с једним корисним, и боље практичним за трговину паробродом. Што би било великој и богатој Русији да је дала један пароброд згодан за трговину“.

Због оваквих расхода брод се није могао ни осигурати, иако је то неопходна потреба сваког брода. Кап. Андро се боји какве незгоде: „А да је осигуриран пароброд, што би онда било. Када би се осигурао „Јарослав“, не би се могао осигурати, за избјећ трошак, више од 100.000 фиорина, а зато би се плаћало 6000 фиорина годишње. Истина, када се не добива како ће се осигурати, одакле трошити? Држава је сиромашна“.

У првој години своје пловидбе „Јарослав“ је имао прилично посла. Вози је жито из Русије, угаљ из Енглеске, дрво из Ријеке за Француску. Скоро по свим лукама Средоземног и Црног Мора било је доста агената и трговачких посредника из Далмације и Боке, који су настојали да „Јарославу“ нађу посла.

Кап. Андро, као вјешт и неустрашив поморац није презао ни од опасних путовања, као по ушћу Дунава. „Јарослав“ је извршио три узастопна путовања, превозећи дрво из Галаза у Батум. О том путовању на 25 стр. свог Дневника пише: „Путовање кроз Дунав то је сасвим опасно, особито вапором тако дугим као „Јарослав“, који је дуг 96 метара. А најдуљи вапор који је досада прошао кроз Дунав је од 90 метара“.

Описујући све тешкоће које је имао при првом уласку у Дунав и изласку из Дунава завршава: „Када човјек изиђе из Дунава, онда се мора сматрати да је срећан у овом погледу“.

Застава црногорска је била нова на мору. Командант „Јарослава“ је и због тога имао тешкоћа, особито у оним државама и лукама гдје Црна Гора није имала своје конзулате, као ни трговачког уговора. Те тешкоће је имао и тамо гдје се најмање надао. Тако шеф Царинарнице у Батуму наплаћује му пуну царинску таксу од 1025 рубаља, јер Црну Гору рачуна међу земље које са Русијом немају трговачки уговор. (За државе које су имале трг. уговор ова такса је износила 80 рубаља). Узалуд су биле његове брзојавне жалбе министру финансија и самом претсједнику Владе Гирсу. „Од биједи га је избавио“ секретар руске амбасаде у Букурешту Нелидов, који се затекао у Галазу при поновном доласку „Јарослава“. По реферату Нелидова, руски посланик из Букурешта одмах је доставио овај

случај Влади у Петрограду. Кад се „Јарослав“ поново повратио у Батум, командант је позван у Царинарницу да прими натраг 1025 рубаља. „Пошао сам“ — пише кап. Андро — „да ми се поврате оне паре, и од 8 ура ујутро све до 3 уре послје подне морао сам чекати, докле су господа били расположени да ми предаду новце“.

Аустријска влада је гледала у појави „Јарослава“ угрожавање њених поморско-трговачких интереса и преко својих лучких и царинских управа правила разне тешкоће. За то је имала довољно прилика, јер је брод често навраћао у Боку и остајао дуже времена у Рисну. Приликом једног доласка у Рисан дошао је на брод одред од 27 финансијских стражара, предвођен наредником которске царинарнице Бартоломеом Маричићем, да изврше преметачину. Намјера им је била да окриве команданта да вози криумчарену робу. Командант се позвао на постојеће законе, по којима нијесу имали право брод претреса-ти, а кад су то на силу учинили, он је уложио писмени протест. Прије претреса посади брода је наређено да сваки донесе своју залиху дувана, што су они и учинили. Свега је сакупљено око 10 кила дувана од 37 морнара, што су такође по аустријским законима могли имати. Управа царинарнице из Котора подигла је тужбу, оптужујући команданта за ово, додајући да су га више пута ухватили у криумчарењу.

Сва тужба је узела подужи административно дипломатски пут. Аустро-угарско министарство спољних послова, преко свога посланика на Цетињу Миленковића, доставило је црногорској влади, односно Министарству спољних послова. Ово посљедње Управи поморства, која је функционисала као одјељење Министарства унутрашњих послова, с молбом да ствар извиди. Командант „Јарослава“ је такође све чинио да одбрани част заставе, углед брода и његове посаде. „У том сам ја учинио истанцу³⁾ на све оне доване⁴⁾ ће сам „Јарославом“ долазио, да ми докажу кад сам био уваћен у контрабанд⁵⁾, и ће сам био и колико сам платио и зашто сам платио, а то све преко адвоката господина доктора Радослава Квекића⁶⁾. Наравно биће им трудно дати свједочанство, али по закону морају дати“.

На Цетињу је аустријска тужба била предмет дуже дипломатске расправе и коментара. „Чуо сам из поузданог извора, да се Господар разговарао са разним иностраним министрима, који заступају своје владе при Двору цетињскоме, односно овог мојег посла. Сви су министри рекли да сам добро учинио и баш

³⁾ Молбу.

⁴⁾ Царинарнице.

⁵⁾ Криумчарење.

⁶⁾ Каснији посланик Боке у Бечком парламенту.

по закону међународном. Инглески је рекао, међу осталом, ако осуде Вашег капетана, неће осудити њега него Вашу заставу, јер је капетан поступио, како што је имао поступити, и достојан је сваке похвале. У то около почетка мјесеца фебруара примио сам свједочанство од Интенденце⁷⁾ дубровачке, које гласи и свједочи, да нијесам никада уваћен у контрабанд, нити да сам икада платио икакву мулту“ (глобу).

Послије неколико дана кап. Андро је позват на Цетиње. Свршетак овог процеса био је у самом двору. „Наодим Господара у велику оцаклију и бијаше добре воље. Пито ме неколико ствари у то и слиједеће: да му је рекао господин министар Миленковић, да ће се повољно ријешити овај посао од финансије. Пак као у шали рече италијански (— *quel piccolo contrabando*⁸⁾) — Ја одговорих да нијесам никада чинио контрабанде као што свједочи овај — *certificato*⁹⁾). — Узео ово свједочанство и прочита. У то позва господина Миленковића. Миленковић одма дође. Господар му рече: „Видите да није истина да је мој капетан чинио икада контрабанде, кад сама власт читује“. Капетан Андро се, овом приликом жалио књазу, да је био више пута позиван на саслушање од аустријских власти у Рисну и Котору, па му је показао један такав позив. Кнез је на то љутито рекао Миленковићу: „Ви мени рекосте да се неће више звати капетан за посао од визите¹⁰⁾, а видите да га зову, и то још да ће га жандари довести, ако не дође“. Рече Миленковић да ће одма телеграфирати у Беч, и да ће доћ одговор кроз ову ноћ. Кад је било поноћа, долазе ме звати, да идем код Господара. Отидох. Када сам приступио Њ. В., рече Господар: „Био је овден господин Миленковић, пак ми рече, да је влада бечка дала наредбу, да се немате више звати и можете слободно одити пут Рисна“.

Није само овај пут командант „Јарослава“ морао реагирати на лажне оптужбе, клевете и подвале аустријских званичних лица. У дневнику он опширније описује свој сусрет на путничком броду аустријског лојда „Данубио“ са бароном Глумецким, директором Министарства саобраћаја из Беча. Кап. Андро путовао је овим паробродом из Рисна за Бар. Командант „Данубиа“, његов пријатељ, позвао га је на кафу. Уз команданта, за столом, су сједјела три човјека. Један од њих био је Глумецки, који је путовао за Крф, а остала двојица за Котор, одакле су намјеравали поћи на Цетиње, Ријеку и преко Скадарског Језера у Бар. „Дакле ви, Господо, — обрати се Глумецки овој двојници — из-

⁷⁾ Виша финансијска управа.

⁸⁾ Оно мало криумчарење.

⁹⁾ Увјерење.

¹⁰⁾ Преметачине.

јутра полазите пут Цетиња. Молим вас да чувате ваше носеве, и да оставите у Котор ако што новаца имате при себи“. Затим је говорио о несигурности путовања кроз Црну Гору и хрђавим путевима. Капетан Андро није познавао „оног господина којему капетан чињаше велике комплименте, јер мора да је некакво велико лице“. Зато је учтиво замолио за дозволу, да му са неколико ријечи примигјети на разговор са оном двојицом. „Господине, што сте мало прије препоручивали оној господи да чувају своје носеве, то ни најмање није потребно препоручивати људима кад путују кроз Црну Гору, јер поштени људи кад поштено пугују, они се и поштено враћају. Односно што сте препоручивали да ако имају новаца да јоставе у Котору, то бисте добро учинили да препоручите коме, који би путовао у Беч и Пешту, или ваше мјесто. А што кажете и ругате се говорећи да од Цетиња до Бара не може се поћи, јер треба знати да нема пута. То није истина. Од Цетиња до Ријеке има прекрасни колски пут. А од Ријеке до Вира имаде вапор „Даница“ који плови под црногорском заставом којим се може доћи и до Скадра. Од Вира до Бара има прекрасни пут, исто као онај од Котора до Цетиња. Сувише рекох односно путева. Црна Гора је учинила више напретка у десет година него која друга европејска звана цивилизована држава за осамдесет година своје доминације“¹¹⁾.

Овај разговор се завршио измјеном посјетница. Када је кап. Андро видио с ким је имао посла, „не чуди ме ни најмање овом случају, јер је доста када се зна да је Глумецки Пољак“.

Али црногорски пароброд на својим путовањима по европским лукама, наилазио је и на искрене пријатеље Црне Горе, који су са симпатијама пратили њене борбе са Турцима, као и њене напоре за привредно и културно подизање.

„Јарослав“ се налазио у енглеској луци Сванси-у. Била је недјеља и лука је мировала. Многи знатижељни грађани купили су се око непознатог брода, чија се застава није раније никада виђала у њиховој луци. У једној кафани приступио је капетану Андру један Енглез питајући га, да ли је можда поморац, и да ли зна чији је то пароброд с непознатом заставом. Енглез је био пријатно изненађен када је у кап. Андру упознао команданта црногорског пароброда. Сјели су и пријатељски наставили разговор. Енглез је постављао разна питања о Црној Гори, коју је доста добро познавао. Говорећи о посљедњим ратовима, закључио је: „Штета што на Балканском конгресу Европа није праведније оцијенила жртве Црне Горе. Колико се борила докле су јој додијелили комад мора. Црна Гора може се поносити, кад је видјела улцињску флотну демонстрацију“. Даље се распитивао о посјети странаца Црној Гори, нарочито Енглеза. „Прије-

¹¹⁾ Алузија је на Аустрију која није у Боки ништа градила.

нијесу долазили“ — одговори капетан — „јер су њемачко-мађарске новине вазда хрђаво писале и сваке лажни ковале, али откада је на Цетињу енглески министар, то све више Енглеза долазе и сваки који се враћа у своју постојбину врло се лијепо изражава о Црној Гори“. Са Енглезом је била и његова породица. Госпођа, која је досада само слушала разговор, запитала је: „Је ли истина да се у Црној Гори удају и жене без да су се икада видјели, и без да једно и друго и воли!“ Капетан јој је објашњавао у каквим се случајевима и приликама то раније дешавало, „али вазда су гледали да буде дјевојка лијепа. Данас тога нема више. Ако влада дозна да су се ђевојка и младић про њихове воље вјенчали, онда родитељи буду кажњени, а брачна веза поништена“.

Енглез се још интересовао о стању школа у Црној Гори и био је врло задовољан оним што је дознао. Био је по занимању трговац стоком. Капетан је користио то познанство и замолио га, да му набави четворо прасади за приплод, које је имао донијети у Црну Гору по наређењу владе. Енглез је одмах наредио својим помоћницима, који су удовољили капетановој жељи.

У првим годинама „Јарослав“ је често свраћао у француске луке, нарочито Марсељ и Сет. Кап. Андро опширно пише о пословању у тим лукама. „Одмах чим сам дошао у Сет имао сам слободну пратику¹²⁾ брез које се не може ништа учинити. У Француску иде брзо свака ствар, тако да се човјеку мили долазити у њихове стране“.

У четири године пловидбе „Јарослав“ је неколико пута извозио стоку из Црне Горе. Тако је првих дана октобра 1891 године укрцао у Котору 3526 брава, које је извозио у Француску Перо Матов Вукотић. У Марсељу је било тешкоћа са искрцавањем, јер царинарница није хтјела признати „Здравствени лист“ аустријске лучке власти из Котора, а поменути извозник није имао исправе црногорске. Капетан Андро је интервенисао код префекта. На његову часну ријеч, да су брави из Црне Горе, а не из Аустрије, префект је дао наређење да се искрцају. „Потом ме упита неколико ствари, што је желио знати о Црној Гори и тако пошто сам му захвалио, отидох“. И касније извози стоке такође су искрцавани у Марсељу у потпуном реду.

„Јарослав“ је служио, према потреби, као књажева јахта. Капетан Андро биљежи сва путовања књаза Николе и чланова његове породице. Средином децембра води теже обољелу кнегињу Милену за Ницу на лијечење. Због невремена морала се искрцати у Ређу ди Калабрија и прослиједити жељезницом за Ницу. Поред осталих, пратио је и француски посланик акредитован на Цетињу и љекар Др Кустудија.

¹²⁾ Пропусницу.

У априлу 1893 води књаза насљедника Данила из Котора за Бриндизи. „У пратњи Њ. Св. нашли се Марко Ђукановић, Јанко Вукотић и професор Пике. Насљедник са пратњом прослиједио је жељезницом за Рим, да присуствује прослави сребрног пира краља Умберта и жене му краљице Маргарите. „Даном 10 априла, будући почетак свечаности, украси се „Јарослав“ са заставама. Овђе се наоди и турски јахт „Талија“ који је довео пашу, који заступа султана на овој свечаности. Данас сам позван на објед код подпрефекта. Био сам сасвим лијепо примљен, а када су чули да говорим италијански, бијаше им веома мило“. Затим ређа личности које су присуствовале обједу и здравнице које су пале. „Ја сам напио народу и напретку италијанском“.

Посљедње путовање „Јарослава“ било је из Ријеке у Бордо са теретом дрва, затим из Кардифа са теретом угљена за Млетке. Из Млетака је 17 октобра 1894 год. дошао у Котор, а затим у Пераст. „Исти дан дођох у Пераст и овђе се армижах¹³⁾ што се боље могло. По наредби старијој послах сву војску, само остаде ностромо од кувијерте¹⁴⁾ и ностромо машине са 7 друга. Тако „Јарослав“ остаде на дезарму¹⁵⁾ под Пераст сву зиму, али видећи да није могуће стајати под Пераст, љетом се, у мјесецу мају¹⁶⁾, поведе „Јарослав“ под Рисан и сурга обје анкоре¹⁷⁾.

Ово су посљедњи редови дневника. Кап. Андро Ђурковић је умро у априлу 1895. Дневник је водио све до своје смрти. Да је дуже живио, сигурно би био описан и повратак брода Русији. „Јарослав“ је одведен нешто касније у Петроград под заповједништвом II капетана Сима Желалића.

Дневник капетана А. Ђурковића, поред осталог, доказује колико је овај „дар“ Русије разочарао наше поморце, који су се надали да доласком „Јарослава“ наступају бољи дани за наше, тада запуштено и осиромашено приморје. Да је Русији било стало до тога, она је могла, преко тадањих црногорских лука, да знатно окрњи свемоћ Аустрије на овом дијелу Јадрана. Но она за то није имала разумијевања. Све се свршило на томе, да су њени поморски руководиоци у Одеси изабрали да „поклоне“ Црној Гори брод, који је њима био некорисан, а према томе сувишан и непотребан.

Иг. Злоковић

¹³⁾ Усидрих.

¹⁴⁾ Палубе.

¹⁵⁾ Распрему.

¹⁶⁾ Кап. Андро је био наредио да се „Јарослав“ у мају преведе у Рисан, па је то навео у завршетку Дневника.

¹⁷⁾ Сидре.